

KLEVETA SVOBODE, DISKRIMINACIJA DOSTOJANSTVA

Sprejeto

31. 8. 2025

Pregledano

5. 12. 2025

Izdano

17. 12. 2025

ALJA JERŠIČ

Univerza v Maribor, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
alja.jersic@student.um.si

DOPISNI AVTOR

alja.jersic@student.um.si

Ključne besedesvoboda,
liberalizem,
pornografija,
feministična filozofija,
kapitalizem

Izvilleček V sodobnem liberalizmu zahodnega sveta se svoboda izražanja pogosto povzdiguje v temeljno vrednoto, ki naj bi varovala pluralnost mnenj ter avtonomijo vsakega posameznika. Vendar pa se v kontekstu pornografije ta ideal zaplete v lastno protislovno mrežo, kjer svobodi izražanja preti, da postane sredstvo utrjevanja neenakosti. Pričujoči članek problematizira predvsem liberalno razumevanje takšne svobode, ki v imenu tolerance pogosto spregleda razmerja moči, ki ta diskurz pogojuje. V prvem delu prispevka predstavimo razumevanje svobode R. Dworkina, kot neprisiljene izbire, in feministično kritiko C. A. MacKinnon, ki opozarja, da pornografija ni le svoboda izražanja, temveč diskurz, v katerem se svoboda izražanja prelevi v svobodo zatiranja. V drugem delu zagovarjamo stališče, da liberalna toleranca do vsebin, ki degradirajo (predvsem ženska) telesa, razkriva paradoks tolerance, ki v strahu pred cenzuro izgubi samo sebe. V zaključku zato poudarimo, da svoboda brez etične odgovornosti ne osvobaja, temveč diskriminira.

DEFAMATION OF FREEDOM, DISCRIMINATION OF DIGNITY

ALJA JERŠIČ

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
alja.jersic@student.um.si

CORRESPONDING AUTHOR
alja.jersic@student.um.si

Accepted

31. 8. 2025

Revised

5. 12. 2025

Published

17. 12. 2025

Abstract In contemporary Western liberalism, freedom of expression is often elevated to a fundamental value that is supposed to protect the plurality of opinions and the autonomy of each individual. However, in the context of pornography, this ideal becomes entangled in its own contradictory web, where freedom of expression threatens to become a means of reinforcing inequality. This article problematizes the liberal understanding of such freedom, which, in the name of tolerance, often overlooks the power relations that condition this discourse. In the first part of the article, we present R. Dworkin's understanding of freedom as uncoerced choice and C. A. MacKinnon's feminist critique, which argues that pornography is not only freedom of expression but also a discourse in which freedom of expression turns into freedom of oppression. In the second part, we argue that liberal tolerance of content that degrades (especially female) bodies reveals the paradox of tolerance, which loses itself in fear of censorship. In conclusion, we emphasize that freedom without ethical responsibility does not liberate, but discriminates.

Keywords

freedom,
liberalism,
pornography,
feminist philosophy,
capitalism

0 Uvod

V okviru teorije sodobnih liberalnih demokracij se svoboda izražanja praviloma obravnava kot ena izmed temeljnih in konstitutivnih pravic posameznika. Prepričanje, da ima vsakdo pravico govoriti, pisati in izražati svoja mnenja, brez da ob tem trepetajo pred državno cenzuro, se v liberalni tradiciji razume kot eden izmed temeljev svobode. V današnjem zahodnem svetu izredno radi poudarjamo, da živimo v svetu, kjer lahko vsakdo reče, kar želi, kjer lahko vsak izraža svoja mnenja in ta, če se le da, tudi javno objavi na spletu. Včasih se zdi, kot da je pravica do izražanja postala sveta krava, nedotakljiva relikvija sodobne demokracije. Toda vprašanje, ki si ga v pričujočem eseju želimo postaviti je: *Kje so meje svobode govora in izražanja – in ali jih začnemo omejevati šele, ko postanejo posledice neizpodbitne, ali pa tudi takrat pogledamo stran v imenu svobode?*

V članku bomo na zastavljeno vprašanje odgovorili skozi prizmo pornografije v današnjem času, za katero se zdi, da je postala nekakšen hrup v ozadju sodobne kulture – tako običajen, da se večini ne zdi več nič posebnega, da o njej še komaj kdo zares razmisli. Čeprav se ne pojavlja zmeraj v svoji najbolj surovi različici, tudi njena mehkejša, bolj polikana podoba še zmeraj sledi isti logiki – logiki seksualizacije teles – predvsem ženskih. Termin *pornografija* bo uporabljen v razširjenem pomenu, ki presega zgolj industrijo spolno eksplicitnih vsebin ter se nanaša na širši družbeni proces, v katerem telo postane blago, spolnost pa potrošniška izkušnja. Seksualizacija v tem kontekstu pomeni proces, v katerem se vrednost posameznika meri skozi njegovo (beri: njeno) telesno privlačnost, medtem ko objektivizacija ponazarja točko preloma, ko telo izgubi svojo subjektiviteto ter postane zgolj opazovan predmet (poželenja).

Takšna pornografizacija teles, trdi Levy, ni nujno eksplicitna ali nasilna, pogosto je ovita v estetiko videospotov, modnih smernic, ki povečujejo razgaljenost, in v pop kulturo, kjer so gola stegna, izzivalne poze ter sugestivne grimase postale norma (Levy, 2005). Ta vseprisotna estetika telesne dosegljivosti in spolne razpoložljivosti ni naključna, pač pa je kulturni signal, ki utrjuje sporočilo, da ima telo predvsem tržno vrednost. Z njenim obstojem se srečujemo povsod – v oglasih, na družbenih omrežjih, v filmskih prizorih, v popularni kulturi –, vsa ta srečanja pa nas tiho in sistematično učijo, da je človeško telo blago na razprodaji. Pornografski diskurz se nato udomači v razpokah družbe ter na plano pokuka skozi način, kako mladi govorijo o in dojemajo seks, ter vedno znova ponavljajo vzorce posedovanja in

razpoložljivosti. Kljub zavedanju kompleksnosti spolnih vlog v članku postavljamo v ospredje žensko, ki je bila in ostaja (zraven otrok) osrednja figura ranljivosti. Ne glede na to, ali govorimo o »mehkejši«, bolj subtilni obliki pornografizacije, ali pa o njeni bolj neposredni, eksplicitni različici, je njun skupni imenovalec enoten: žensko reducira na vizualno izkušnjo, ki žensko telo razume prej kot prizorišče poželenja kot pa celovito bitje. V tem jeziku ni pomembno, kdo je ženska in kaj si želi, kaj misli ali kaj čuti, pomembno je, kako izgleda in kako dobro zna zadovoljiti poglede drugih, ki pristanejo na njej. Gre za poglede, ki žensko razdelijo na fragmente – na prsi, zadnjico, noge itd. Ti pogledi nato te dele postavijo na oder, kjer je njihova vrednost obstoječa, če in samo če so gledani in ocenjevani.

Zapisano seveda ne velja zgolj za ženske, vendar je glede na podatke raziskav (Fredrickson in Roberts, 1997; Pecini idr., 2023; Rooney, 2016; Karsay idr., 2017) še vedno ženski spol najbolj ranljiv. V prispevku se bomo zato osredotočili na načine, kako pornografizacija oblikuje zaznavo telesa in spolnosti, ter zakaj se njen pritisk najizrazitejše kaže prav v ženski izkušnji.

Samo zato, ker smo se pornografije in objektivizacije kot družba tako navadili, to še ne pomeni, da zadeva ni več kot problematična. V nadaljevanju bomo tako pojasnili, da pornografija ni zgolj nekaj, kar »moti okus« določenih posameznikov, ampak nekaj, kar sistematično oblikuje družbo na škodo žensk ter posledično na škodo človečnosti. Pornografija namreč ni zgolj gola slika ali fantazija v obliki videa – je industrija, ki se napaja iz moči, seksizma, nasilja in pogosto tudi prikrite (pa tudi očitne) revščine.

1 Liberalni zagovor pornografije

Ronald Dworkin (1985) v svojem eseju z naslovom »Ali imamo pravico do pornografije?« zagovarja stališče, da mora biti tudi pornografija zajeta v okvir svobode izražanja. Po njegovem mnenju prepovedi na tem področju niso le nevarne, temveč tudi potencialno krivične. Kajti ogrožale bi naj temeljno politično pravico posameznika, da izrazi svoje misli, preference in fantazije, četudi so te komu tuje ali celo odvratne. Dworkin opozarja, da bi vsak poskus prepovedi pornografije lahko vodil v nevaren precedens – v cenzuro. In kadar začnemo stvari cenzurirati, lahko to vodi v oblast, ki lahko začne cenzuro kadarkoli uporabljati za zatiranje nezaželenih idej. Zanj je ključna skrb, da bi prepoved pornografije pomenila razkroj liberalne enakosti, in to ne v imenu pravičnosti, pač pa v imenu moralne nadvlade ene

družbene skupine nad drugo. Po njegovem mnenju naj pornografija ostane, ne glede na vsebino, zaščiten kot del svobodnega govora. Meni, da bi prepoved pornografije pomenila neravnotežje med pravicami državljanov ter da bi se s tem odprla vrata za moralno arbitrarno zakonodajo. Čeprav Dworkin ne zanika, da ima pornografija tudi škodljive družbene učinke, poudarja, da dokazi o škodi enostavno niso dovolj prepričljivi, da bi upravičili poseg v temeljne pravice (Dworkin, 1985).

Dworkinov poudarek o nevarnosti cenzure je popolnoma razumljiv, pa vendar se zdi njegovo opozorilo rahlo pretirano. Pri tem mu lahko očitamo dve logični zmoti, t. i. zmoto spolzke strmine in zmoto lažne dileme. Namreč, vsaka prepoved ne pomeni že kar cenzure na celi črti. Se pravi, če kot družba ugotovimo, da je določena praksa objektivno škodljiva – denimo, če bi nekdo vsak dan javno grozil posameznikom, da jim bo pobil družino – ali moramo to preprosto dovoliti pod pretvezo svobode govora? Ali bi s prepovedjo tega že kar zabredli v totalitarizem? Je takšna omejitev res že kar kršitev svobode govora in izražanja? Takšno razmišljanje (četudi morda dobronamerno) lahko hitro zapade v zmotno lažne dileme – ali imamo popolno svobodo ali popolno cenzuro. Tvega pa tudi zdrs po spolzki strmini, saj trdi, da bi omejitev pornografije vodila do ekstrema, kar je cenzura kakršnega koli umetniškega izražanja. Kot da bi bila svoboda izražanja vse ali nič. To v praksi ne more delovati. Obstaja namreč razlika med izražanjem mnenj in utrjevanjem sistemske neenakosti. Obstaja razlika med tem, da nekdo izrazi svoje mnenje (denimo, da se ne strinja z določeno idejo ali vrednoto) in tem, da aktivno prispeva k soustvarjanju kulture, ki sistematično ponižuje, razvrednoti in normalizira nasilje nad določenimi skupinami ljudi. In obstaja razlika med svobodo, ki osvobaja, in svobodo, ki zatira. Ena ustvarja pogoje, v katerih dostojanstvo posameznika ni ogroženo, druga pa omogoča, da se svoboda uveljavlja na račun takšnega posameznika. Hkrati pa kot družba preprosto še nismo tako daleč, da bi bili sposobni svobodo izražanja razumeti kot absolutno in brezpogojno. Vsaj ne, ko gre za nekaj tako globoko zaznamovanega z etiketo spolnosti, tj. nekaj tako kompleksnega in sistemske problematičnega, kot je pornografija. Kajti tudi, če si zamislimo idealni svet, v katerem naj bi se s pornografijo ukvarjali samo tisti, ki jih to resnično veseli, ki so svobodni, varni in informirani o svojih odločitvah, ostaja dejstvo, da to ni svet, v katerem živimo.

V realnosti je pornografska industrija prežeta z izkoriščanjem, s socialno in ekonomsko ranljivostjo, z odsotnostjo regulacije, z normalizacijo nasilja in z izjemno škodljivimi posledicami za širšo družbeno percepcijo žensk (Donevan, 2021). In te

posledice niso zgolj vprašanje moralnega okusa posameznikov. So vprašanje družbenih vzorcev, ki oblikujejo odnose moči, spolno vedenje in razumevanje žensk in njihovih teles. Morda se je konec devetdesetih res še zdelo, da je pornografija manj dostopna in zato nekaj, kar lahko prezremo ali pripišemo okusu posameznika. A danes, skoraj štiri desetletja pozneje, živimo v svetu, kjer je pornografija postala digitalna infrastruktura spolnosti.

Dostopnost pornografije se je z razvojem interneta bistveno spremenila. Vsebina, ki je bila nekdanj težje dosegljiva ter omejena predvsem na odrasle, je danes otrokom in mladim na voljo z enim samim klikom na povezavo do strani. Na spletu so spolne in nasilne vsebine, ki vključujejo ekstremne prizore (od poniževanja, zadajanja bolečine ter celo posilstva) prosto dostopne tudi mlajši publiki – predvsem zaradi razširjene uporabe pametnih telefonov in tablic. Ni povsem jasno, ali je sodobna pornografija kaj bolj ekstremna kot je bila nekdanj, nedvomno pa je bolj dostopna kot kadar koli prej (Horvath idr., 2013). Govorimo torej o industriji, ki že dolgo ne stoji več ob strani, kot nekdanj, skrita nekje za zaveso, z napisom 18+ v izposojevalnici videokaset. Danes samozavestno vodi igro. Postavlja ton, tempo in smer, kako naj si kot družba zamišljamo spolnost, poželenje in vlogo telesa (predvsem ženskega). In v takšnem svetu se zdi naivno, če ne že kar nevarno, vztrajati pri tem, da je pornografija preprosto svoboda izražanja. Njen vpliv namreč aktivno (so)oblikuje pogled družbe na spolnost, moč, telo in spol ter utrjuje vzorce, ki vodijo v normalizacijo neenakosti. Če pa ta tako imenovana svoboda s sabo prinaša izgubo dostojanstva, varnosti in enakopravnosti (zlasti za ženske, pogosto pa žal tudi za otroke), potem si moramo kot družba naliti čistega vina in se odkrito vprašati – kdo ima v tem primeru dejansko korist od takšne svobode?

2 Pornografija in reprodukcija spolne neenakosti

Feministična profesorica prava C. A. MacKinnon (2000) opozarja, da se svoboda govora konča tam, kjer se začne tišina tistih, ki so ponižane. V svojem delu *Kleveta ali diskriminacija?* postavlja jasno ločnico: pornografija ni zgolj beseda – je dejanje. Ni le odsev seksizma – je njegovo aktivno izvajanje. Ni zgolj fiktivni prikaz – je praksa. Gre za sistem, ki žensko reducira zgolj na objekt, na predmet fantazije, ki nima svoje volje ali svojega glasu. V tem kontekstu, kot opozarja MacKinnon (2000), se ne poraja vprašanje, komu je pornografija všeč in komu ne. Pravo vprašanje, ki se poraja (ali bi se vsaj moralo) je, ali pornografija ženskam jemlje možnost, da so v svetu doživete kot celovita, enakovredna, spoštovana bitja.

Odgovor je jasen: da, ženskam jemlje to možnost. In tukaj sploh ne govorimo o kakšnih ekstremnih posnetkih v temnih kotičkih interneta. Govorimo o vsebinah, ki so danes na spletu prosto dostopne vsakomur, ki jih želi poiskati (ali pa se z njimi slučajno sreča). Govorimo o tem, kako se dekletom, najstnicam (danes pogosto že v obdobju pred puberteto) sporoča, da je povsem »normalno«, če jih med spolnim aktom partner duši ali jih udari. Kot da je to povsem običajen uvod v spolnost. A takšen začetek, zaznamovan z nasiljem in podrejanjem, ni normalen, temveč je zaskrbljujoč. Številne raziskave opozarjajo, da je sodobna pornografija postala glavni vir spolne socializacije mladih, pri čemer so vse pogostejše izpostavljeni nasilnim in ponižujočim prizorom, ki jih dojemajo kot normalne (Horvath idr., 2013). Kot piše MacKinnon (2000), pornografija dominacijo in podreditev predstavlja kot spolnost. Pa da ne bo pomote: svobodno soglasje dveh odraslih oseb, ki si za štirimi stenami delita svoje želje in meje, je nekaj povsem drugega, kot položaj mladih deklet, ki še, preden sploh zares razumejo svoje telo, iz medijskih vsebin ponotranjijo sporočilo, da je seks predvsem nekaj, kjer jih bodo drugi dušili, udarjali in poniževali. Ker naj bi bilo to normalno in pričakovano.

Pornografija ne oblikuje le seksualnih okusov, temveč oblikuje tudi način dojemanja žensk. Vzpostavlja vzorec, po katerem fantje (predvsem mlajši dečki, ki so brez nadzora izpostavljeni internetnim spolnim vsebinam in jih konzumirajo na dnevni ravni) deklet ne dojemajo več kot oseb, temveč kot funkcije – orodja, če želite – za uresničevanje lastne seksualne volje. Volje, ki naj bi jim, kot moškim, *pripadala*. Ker jih pornografske vsebine tega naučijo. V takšnem okviru dekleta niso več subjekti odnosa, temveč objekti uprizoritve. Postanejo telesa brez glasu, brez možnosti odpora, brez lastne zgodbe.

Čeprav velik del feministične kritike (upravičeno) opozarja na normalizacijo nasilja, spolne podreditve in objektivizacije, velja premisliti o še enem vidiku, ki ga v ospredje postavlja S. Paasonen (2013): pornografija ne predstavlja zgolj ideološkega sporočila in kulturne prakse, temveč tudi senzorično izkušnjo. Po njenem mnenju pornografske vsebine učinkujejo tudi na telesa gledalcev – preko vznburjenja, nelagodja, dolgočasje ali celo gnusa. V tem smislu ne pride zgolj do komunikacije pomena, temveč tudi do resonance občutkov. Ta poudarek ne zanika obstoječe neenakosti, temveč opozarja, da so tudi telesni odzivi raznoliki in pogosto nepredvidljivi. Toda ravno ta nepredvidljivost potrjuje, da pornografija ne učinkuje v praznem prostoru, temveč v že obstoječem sistemu pomenov, kjer telo žensk (še zmeraj) služi predvsem za sprožitev učinkov, ne pa za artikulacijo subjektivitete.

Pornografski diskurz se pogosto skriva pod krinko domišljije. Pod parolo »saj je samo fantazija«. A jezik ima moč. In slike imajo še večjo moč. »Fantazije«, ki se znova in znova reproducirajo, postanejo del družbene resničnosti skozi kolektivno internalizacijo. In ko se skozi te resničnosti znova in znova odraža dominacija, podrejenost in nasilje, ne govorimo več o svobodi, temveč o sistemu. Sistem, ki spolnega nasilje ne samo prikazuje, temveč ga normalizira. In od te točke naprej ostane le še en miselni korak do vprašanja, zakaj potem takem ta sistem deluje tako učinkovito, kot deluje? Zakaj ženske, ne le, da sistem prenašajo, temveč pogosto same sodelujejo pri tem, da tak sistem ostaja v razcvetu.

3 Kritika liberalnega pojmovanja svobode

Piše se leto 2025 in ženske po lastni volji objavljajo svoje zadnjice in druge dele teles na družbenih omrežjih, kot je *Instagram*, snemajo pornografske vsebine ter jih objavljajo na platformi *OnlyFans*, ter si, še preden se jim na obrazih sploh pojavijo prve gubice, že začenejo svoje obraze »popravljanje« z različnimi estetskimi popravki, kot je botoks – kot, da bi bila spolna privlačnost njihova najučinkovitejša valuta, telo pa edina stvar, ki ga lahko ponudijo družbi. Marsikatera izmed njih ob tem verjame, da je to emancipacija, da je svoboda prav v tem, da same izberejo, da se bodo objektivizirale. Ustvari se lažen vtis, da je to izdelek njihove lastne volje in odločitve, da to počnejo »zase«, in ne več za moške. A tukaj tiči zanka. Ali je res nekaj osvobajajočega v tem, da ponotranjši pogled, ki je bil stoletja namenjen nadzoru, ocenjevanju in lastninjenju ženskega telesa? Patriarhat je prebrisan lutkar, ki zna svoje niti vleči tako, da se marioneta ne le ne upira, temveč iskreno verjame, da pleše po lastni volji. Z zamenjavo percepcije naredi iz objekta sužnja, ki opravlja izkoriščevalsko delo. V tem smislu sploh ni tako presenetljivo, da se danes veliko ženske počuti opolnomočene, ko svoje telo razstavljajo kot blago, kot da bi prav razgaljenost pomenila svobodo in ne (le) ponovitev starega scenarija. Le da zdaj to počnejo »na podlagi lastne izbire« – a izbira, ki je nastala znotraj sistema, in ki je bila vnaprej zapisana, ni nujno osvoboditev, še manj pa emancipacija; v najboljšem primeru je morda ekonomska pragmatičnost.

V tej »seksualno osvobojeni« kulturi se zdi, da se svoboda spreminja v ideološko formo, ki upravičuje tržno izrabo telesa, zloglasna patriarhalna dominacija pa je preprosto zamenjala svojo retoriko, saj ne govori več o skromnosti in dolžnostih, ampak o opolnomočenju, trženju lastne seksualnosti ter kapitalizaciji poželenja. In vendar ostaja vprašanje – kdo ima tukaj v resnici korist od tega? Ali je ženska res

subjekt svojega telesa, če je to telo predstavljeno skozi filtre, položaje in estetiko, ki so skoraj popolnoma podrejeni moškemu pogledu? Ta fenomen zavajajočega enačenja samoseksualizacije z osvoboditvijo in opolnomočenjem je predmet številnih kritičnih analiz sodobnih feministk.

Med njimi je tudi A. Levy (2005), ki opozarja, da ženske v t. i. kulturi razvrata (ang. *raunch culture*) pogosto ne izražajo svoje seksualnosti, temveč le uprizarjajo tisto, kar je bilo skozi desetletja oblikovano za užitek drugih (tj., moških). V knjigi *Female Chauvinist Pigs* Levy (2005) opisuje, kako je komercialna seksualizacija, ki se pojavlja v resničnostnih šovih, v pornografski estetiki glasbenih videospotov, v oglaševanju in celo v ženski samopodobi, postala nov standard, po katerem naj bi ženske sodile same sebi. Pogosto gre za strategijo, v kateri ženske, namesto da bi kritizirale kulturo objektivizacije, postanejo njene promotorke. Tako imenovane ženske šovinistke. Tukaj namreč lahko vzpostavijo nadzor nad igro, ki je že v temelju zasnovana tako, da jih postavlja na razstavno polico.

Ampak ironija pornografije je prav v tem, da to ni le igra. Pornografija se pogosto prikazuje kot fiktivna upodobitev, kot nekakšen performans, kjer vsi nastopajoči vedo, da gre za igro vlog, za domišljjsko izkušnjo, ki naj bi bila varna in prostovoljna. A da bi sploh lahko prišlo do posnetka – kot opozarja MacKinnon (2000) – mora nekdo to dejanje dejansko izvesti. Če se snema prizor, v katerem je ženska pretepena, dušena ali posiljena, to niso zgolj fantazije, ki se prikažejo šele po koncu snemanja na zaslonih. To je resničen dogodek, ki se je zgodil ženski in njenemu telesu pred kamero, in ki je bil posnet, urejen in nato lansiran. Ta posnetek ne predstavlja ponaredka, ni fotomontaža, ni umetna telesna dvojnica, niti računalniška simulacija, temveč resnična ženska in resnično telo. To je bilo resnično telo, ki je težko dihala med snemanjem prizora, res občutilo bolečino ob udarcu, res doživljalo ponižanje, medtem ko je snemalec preverjal luči in iskal dobre kadre. Nasilje, ki ga vidimo kasneje na zmontiranem posnetku, je bilo resnično. Kot zapiše MacKinnon, se pornografija ne naredi kar sama. V tem smislu pornografija uporablja resnična telesa za ustvarjanje fikcije, ki jo nato prodaja kot takšno, čeprav se je prikazano dejanje v resnici moralo zgoditi.

Ko govorimo o nasilnih spolnih dejanjih v pornografiji ni dovolj, da izjavimo: »Saj je igralka to naredila prostovoljno.« Najprej zato, ker je vprašanje prostovoljnosti izredno zapleteno znotraj sistema, ki normalizira objektivizacijo žensk in kjer je meja med privoljenjem in prisilo pogosto megljena, kot opozarja tudi MacKinnon (2000),

in zagotovo premalo raziskana. In drugič – četudi bi vsi udeleženci in udeleženke domnevno soglasno sodelovali, to soglasje še ne pomeni, da vsebina nima širših škodljivih posledic za celotno družbo, ko gre za dojemanje teles, spolnosti in predvsem žensk. MacKinnon (2000) tukaj nadaljnje pojasnjuje, da pornografija ne prikazuje seksizma, temveč ga aktivno izvaja. V svoji najradikalnejši, a tudi najbolj ustrezno artikulirani tezi trdi, da pornografija ni govor, temveč praksa. Praksa, ki ženske postavlja v vlogo objektov, jih degradira v zbirko odprtih in telesnih funkcij, ki obstajajo izključno za to, da zadovoljujejo druge. Moški znotraj tega sistema nastopajo kot tisti, ki posedujejo, nadzorujejo in določajo pogoje, medtem ko so ženske tiste, nad katerimi se ta oblast izvršuje. Z drugimi besedami, uporabljene so kot sredstvo, ponižane v status objekta in porabljene kot potrošno blago. Ta diskurz ni nekaj, kar lahko razberemo iz pornografije. To je nekaj, kar pornografija govori z vsakim svojim kadrom, ki estetizira podreitev in nasilje. Tu ni prostora za domišljijo – le za brutalno realnost.

In v tej realnosti je moč zaznati ironijo ravno pri tem, da pornografija kot *osvobajajoča izkušnja* žensk pogosto temelji na njihovem telesnem trpljenju in ponižanju. To je svet, v katerem mora biti ženska pogosto dejansko zlorabljen, da bi lahko nekdo drug uveljavljal svojo »svobodo izražanja«. Svet, v katerem se rekreacije posilstev snemajo in monetizirajo. Svet, v katerem se posnetek dekleta, ki joka ali kriči od nelagodja, znajde na zaslonih milijonov. Svet, kjer se vprašanje o dobrobiti teh akterk sploh ne postavlja. Prav na to opozori tudi A. Dworkin v delu *Pornography: Men Possessing Women* (1989), enako kot MacKinnon (2000), kjer zapiše, da takšni prizori niso fiktivne upodobitve ali umetniške simulacije, temveč posnetki dejanskega nasilja nad ženskami. Gre za telesno resničnost, ki se najprej zgodi in šele nato zmontira. Še enkrat, ne gre le za simbolno ponižanje temveč za neposreden poseg v telo neke (ženske) osebe. Zato se odpira vprašanje – ali je to, da se ženska lahko odloči, da bo igrala »biti posiljeno«, če je ta *izbira* rezultat celotne kulture, ki jo je naučila, da je to najboljša pot do potrditve, pozornosti ali denarja, resnično emancipacija? Ali je svoboda nekaj, kar deluje tudi takrat, ko je tisto, kar izberemo, že vnaprej oblikovano z interesi moških, industrije in logike kapitala? Takšna svoboda izbire spominja na tisto, ki jo ponudimo malemu otroku, ko ga vprašamo, ali bo pil vodo iz rdečega ali modrega kozarca – vprašanje ne dopušča možnosti, da vode sploh ne bi pil. V sodobni kulturi je ženska pogosto postavljena v prav takšen okvir, formalno ima možnost izbire, dejansko pa izbira zgolj znotraj omejenih možnosti, ki so bile že vnaprej oblikovane. Ta iluzija izbire je gotovo vredna ponovnega premisleka.

Študija M. Donevan (2021), ki je opravila poglobljene intervjuje z ženskami z izkušnjami v pornografski produkciji, razkriva, da je večina vanjo vstopila v okoliščinah finančne stiske, duševne ranljivosti in/ali s predhodnimi izkušnjami spolnega nasilja. V študiji so se pomanjkanje alternativ, zgodnja mladost (mediana intervjuvanih ob vstopu v industrijo je bila 22 let, mnoge pa so začele, še preden so dopolnile 18 let) ter potreba po potrditvi pokazali kot ključni sprožilci, ki jih pornografski producenti ciljano ter sistematično izkoriščajo. Po vstopu v industrijo se ženske pogosto soočajo z manipulacijo, psihičnim pritiskom ter prisilo k dejanjem, ki segajo izven meja njihovega osebnega dostojanstva. Donevan (2021) ugotavlja, da »v tej industriji nisi več človek«. To pa nazorno ponazarja izgubo osebne avtonomije in razčlovečenje, ki spremljata tržno logiko spolnosti. Poleg neposrednega nasilja je za ženske v pornografski industriji značilna tudi dolgotrajna digitalna ujetost: enkrat objavljeni posnetki in drugi materiali namreč trajno ostajajo na spletu. To pa marsikateri ženski onemogoča popoln izhod iz industrije ter ustvarja občutek trajne stigme. V tem smislu se pornografska industrija razkriva kot sistem, ki temelji na ekonomski izrabi ranljivosti, psihološkem nadzoru in strukturni neenakosti – nikakor pa ne na svobodni izbiri (Donevan, 2021).

Ravno to vprašanje se zdi osrednjega pomena pri pričujoči temi. V svetu, kjer nam je pornografija predstavljena kot svoboda, bi se morali iskreno vprašati, komu ta svoboda zares koristi. Ali je dekle, ki si obupno želi zaslužiti dovolj za preživetje, za študij ali izhod iz disfunkcionalnega okolja, res svobodna, ko se vda pred kamero? Ali je lahko v okolju, kjer prevladujejo ekonomski in družbeni pritiski, sploh govora o neodvisni odločitvi?

Liberalni pogled na svobodo pogosto temelji na predpostavki soglasja – če je nekaj storjeno prostovoljno, potem je moralno sprejemljivo. A feministična teorija, posebej pri C. A. MacKinnon (1989), opozarja, da je izbira le navidezna. V knjigi *Toward a Feminist Theory of the State* (1989) zapiše, da patriarhat ustvarja okoliščine, v katerih žensko soglasje ne pomeni osvoboditve, ampak internalizacijo podreditve. Ko je ženska socializirana v to, da je poželjivost njena najučinkovitejša valuta, potem tudi »prostovoljna« odločitev, da se sleče pred kamero, ne more biti resnično svobodna. Gre za izbiro znotraj sistema, ki nagrajuje prikladnost, prikriva nasilje in kaznuje odstopanja. C. A. MacKinnon (1989) problematizira ravno to slepo točko liberalizma: idejo, da so vse izbire moralno enakovredne, če so *prostovoljne*. V približno istem obdobju je Dworkin (1985) zagovarjal prej omenjeno pravico do svobode izražanja tudi v primeru pornografije (kot temelj demokratičnega diskurza).

Medtem ko Dworkin vidi svobodo govora kot orodje emancipacije, MacKinnon jasno pokaže, da se lahko ista svoboda v patriarhalnem kontekstu spremeni v krinko za zatiranje; še posebej, kadar se izraža skozi telesa žensk, ki jim sistem že od vsega začetka ni ponudil enakega glasu. MacKinnon (1989) tako že razgalja, kako takšna svoboda pogosto pomeni zgolj nadaljevanje moške (pre)moči z drugimi sredstvi. Kaj namreč pomeni prostovoljnost v svetu, kjer je spolna razpoložljivost pogosto pogoj za pozornost, denar ali občutek vrednosti? V takem kontekstu »soglasje« ne izniči neenakosti, ampak jih le zakrije v elegantno tančico svobode, ki je skoraj prosojna. Ženske, ki same izberejo vlogo seksualnega objekta, pogosto delujejo znotraj sistema, ki jim je od rojstva dopovedoval, da so najbolj cenjene takrat, ko so zaželeni. MacKinnon (1989) ne zanika možnosti svobodne spolnosti, zgolj opozarja, da mora ta temeljiti na dejanski enakosti moči, ne le na odsotnosti neposredne prisile.

Čeprav liberalizem razume soglasje kot varovalo pred zlorabo, feministični pogled C. A. MacKinnon razkrije, da je v določenih okoliščinah lahko prav soglasje tudi orodje samoupravičenega nasilja. Ne zato, ker se ženske ne bi znale odločiti, temveč zato, ker sistem njihovih možnosti ni nevtralen, temveč oblikovan po meri tistih, ki moč že imajo. In če je tako, potem mora tudi pojem svobode doživeti premislek – ne več kot dovoljenje za izbiro, temveč kot moč za resnično alternativo.

Kultura razvrata, ki povečuje spolno objektivizacijo, ženskam ne ponuja resnične izbire, kot pravi Levy (2005). Takšna kultura ženske uči, da je vrednost v tem, kako dobro znajo igrati igro. Vrednost je v tem, koliko poželenja lahko sprožijo, kako učinkovito znajo postati opazovane, všečkane in plačane. Domnevna emancipacija se tako pogosto izkaže le za elegantno obliko podreditve (Levy, 2005). V to vlogo ženske danes vstopajo prostovoljno, z nasmehom in v mnogih primerih ironično z nalepko »self-love« na čelu. Ženske, ki verjamejo, da so same izbrale to pot, so v resnici izbrale le med vnaprej pripravljenimi možnostmi sistema. Ta sistem pa jim ni nikdar ponujal celostne človeškosti, temveč zgolj možnosti, kako postati bolj privlačne, bolj uporabne in bolj poželjive v moških očeh.

Ariel Levy (2005) odlično pokaže, kako se ženske v sodobnem svetu naučijo ne le sprejeti, pač pa aktivno soustvarjati seksistično logiko. Sodelujejo v igri, katere pravila so vnaprej določena v korist tistih, ki imajo od nje največ profita. Znotraj te igre postanejo zaveznice pogleda, ki jih objektivizira in ponižuje. Zdi se, da je v sodobni kulturi ženska svoboda postala le druga beseda za boljše trženje seksualnosti. Tudi MacKinnon (2000) podobno opozarja, da ni dovolj, da nekaj

poteka samo zato, »ker je dovoljeno«. Če je to dovoljenje zapisano v sistemu, kjer je ženska že od začetka zreducirana zgolj na objekt, potem soglasje ni nikakršna emancipacija, temveč zgolj prilagoditev. V tej luči postane jasno, da današnji ideal »svobodne in opolnomočene ženske«, ki svojo seksualnost prodaja, razkazuje ali trži, ni nujno dokaz napredka. Pogosto je le bolj sofisticirana oblika stare in obstoječe podrejenosti. Ko ženska sama izbere, da bo objekt poželjenja več deset tisočim sledilcem na svojih družabnih omrežjih, to ni nujno izraz svobodne volje, temveč rezultat učenja, kako biti zaželena, tj. kako sodelovati v igri tujih pravil. In če je zaželenost pogojena z razgaljenostjo, podreditvijo in razpoložljivostjo, potem ne govorimo več o izbiri, temveč o nečem, kar bi lahko imenovali notranja »kolonizacija patriarhata«. Govorimo o tem, da patriarhat ne potrebuje več zunanje prisile – ker je ponotranjen.

In ravno zato je smiselno natančneje pogledati v temelje liberalne misli, ki svobodo izražanja pogosto razume kot absolutno vrednoto. R. Dworkin (1978) denimo zagovarja stališče, da bi kakršno koli prepovedovanje vsebin, tudi pornografskih, pomenilo nevarno spodkopavanje ustavne enakosti. A prav na tej točki se pokaže težava njegovega pristopa. Dworkinovo razumevanje svobode kot neprisiljene izbire med razpoložljivimi možnostmi izhaja iz predpostavke, da posameznice *a priori* izbirajo v nevtralnem prostoru. Takšna svoboda obstaja le v teoriji, a nikakor v družbenem tkivu prepređenim z razredi, kapitalom in zgodovinskimi hierarhijami. Liberalizem, ki zagovarja svobodo kot možnost izbire, ne da bi premislil, kdo izbira, znotraj katerih struktur in s kakšnimi posledicami, v resnici zgolj utrjuje neenakost, ki jo v teoriji skuša preseči. V sistemu, kjer so že možnosti same izbire produkt socializacije, ekonomskih pritiskov in ponotranjenih družbenih norm, je diskurz o svobodi zgolj sofisticirana oblika že stoletja uveljavljene patriarhalne retorike neenakosti. Dworkinovo pojmovanje svobode tako ostaja ujeto v formalističen konstrukt, ki v teoriji sicer nosi idejo enakosti, v praksi pa ne zmore zajeti njene realne, družbeno pogojene razsežnosti.

Predpostavka, da smo na izhodišču vsi enaki, da imamo vsi enako moč govora, odločanja in reprezentacije, je torej že z začetka zmotna. Dejansko ne začnemo vsi ljudje iz enakega, nevtralnega prostora, temveč iz zgodovinsko pogojenih pozicij moči. Živimo v svetu, kjer je spolnost prodana, še preden jo sploh razumemo. V takem svetu »nevtralnost države«, ki ne zavzame stališča do praks, ki ponižujejo, ne predstavlja svobode, ampak brezbriznost. Liberalizem, ki ne prepozna, da so tudi izbire družbeno pogojene, ni svoboda, ampak elegantno preoblečen cinizem –

posmeh. Svoboda, ki žensko postavlja v položaj, kjer mora svojo razgaljenost pretapljati v družbeni kapital, ni izraz avtonomije, temveč sistemske prisile, ki jo družba zgolj označi kot samopromocijo. In če liberalna država v tem ne vidi ničesar spornega, ker pač »ne sme vrednotiti dobrega življenja« – potem s svojo tišino ne varuje ranljivih, temveč utrjuje moč privilegiranih. *Qui tacet, consentire.*

4 Zaključek

Zdi se, da je svobodna družba razvila izjemno sofisticiran sistem upravičevanja tistega, kar je v osnovi z eno besedo preprosto izkoriščanje. Pornografska industrija deluje kot mehanizem, ki sistematično izkorišča telesa – predvsem ženska – v imenu domnevne svobode, ki pa v resnici pogosto prikriva ekonomske in spolne neenakosti. Torej, čeprav jo nekateri, kot je Dworkin, zagovarjajo kot izraz svobode izražanja, ostaja ta argument premalo občutljiv za dejanske, utelešene posledice takšnega »izražanja«.

Summa summarum: vse preveč deklet konča v pornografski industriji zaradi lažnih obljub, pritiska družbe, iluzije in pomanjkanja alternativ. Redke, res redke izmed njih postanejo »uspešne« v smislu dosega enega izmed ciljev, ki si jih želijo doseči z vstopom v industrijo. Večina pa ostane izkoriščena, poškodovana, označena in izpljunjena. In še huje, veliko je takih, ki želijo na neki točki industrijo zapustiti, pa ugotovijo, da iz nje ni izhoda – vsaj ne brez posledic, brez stigme, brez duševnih brazgotin. V moderni različici pornografske ekonomije se je razpasel še dodaten fenomen modernega sveta: platforma *OnlyFans*. Platforma, kjer posameznice same producirajo seksualno vsebino, pogosto skupaj s svojimi partnerji (ali več teh), se tržijo ter monetizirajo, razgaljajo in razstavljajo svoje intimno življenje do točke popolne razčlovečenosti. To naj bi bil simbol nove, opolnomočene ženske. Težko pa je spregledati paradoks, da je danes osvoboditev enačena z možnostjo, da te lahko kdorkoli kupi za 9,99 EUR na mesec.

Tukaj ne gre več za svobodo. Gre za mehanizem, ki se spretno prikazuje kot osebna izbira, da smo se kot družba nehote pozabili vprašati, kdaj smo začeli verjeti, da je odpoved lastnemu dostojanstvu oblika emancipacije. Morda ni več vprašanje ali si upamo spregovoriti, temveč ali si še lahko privoščimo molk. Bil bi že čas, da bi kot družba jasno in brez olepševanja spregovorili o problematiki spolne objektivizacije, normaliziranega nasilja in sistemskega izkoriščanja žensk v pornografski industriji. Brez evfemizmov, brez marketinških premazov ter brez iluzij.

Libertas perfundet omnia luce. A da jo resnično prepoznamo, moramo najprej biti sposobni razločevanja med svetlobo in bliščem.

Viri in literatura

- Donevan, M. (2021). 'In This Industry, You're No Longer Human': An Exploratory Study of Women's Experiences in Pornography Production in Sweden'. *Dignity: A Journal of Analysis of Exploitation and Violence*, 6(3). <https://doi.org/10.23860/dignity.2021.06.03.01>
- Dworkin, A. (1981). *Pornography: Men possessing women*. Women's Press.
- Dworkin, R. (1978). Liberalism. V S. Hamshire (ur.), *Public and Private Morality* (str. 113–143). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dworkin, R. (1985). Do We Have a Right to Pornography? V *A Matter of Principle* (str. 335–372). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fredrickson, B. L. in Roberts, T. (1997). Objectification Theory: Toward Understanding Women's Lived Experiences and Mental Health Risks, *Psychology of Women Quarterly*, 21(2), 173–206. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1997.tb0010>
- Horvath, A. H. M., Alys, L., Massey, K., Pina, A., Scally, M. in Adler, R. J. (2013). 'Basically... porn is everywhere': A Rapid Evidence Assessment on the Effect that Access and Exposure to Pornography has on Children and Young People. Middlesex University London.
- Karsay, K., Knoll, J. in Matthes, J. (2017). Sexualizing Media Use and Self-Objectification: A Meta-Analysis. *Psychology of Women Quarterly*, 42(1), str. 9–28. <https://doi.org/10.1177/0361684317743019>
- Levy, A. (2005). *Female Chauvinist Pigs: Women and the rise of raunch culture*. Free Press.
- MacKinnon, C. A. (1989). *Toward a feminist theory of the state*. Harvard University Press.
- MacKinnon, C. A. (2000). *Only Words*. Harvard University Press.
- Paasonen, S. (2013). Grains of resonance: Affect, pornography and visual sensation. *Somatechnics*, 3(2), 351–368. <https://doi.org/10.3366/soma.2013.0102>
- Pecini, C., Guizzo, F., Bonache, H., Borges-Castells, N., Morera, M. D. in Vaes, J. (2023). Sexual objectification: advancements and avenues for future research. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 50. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2023.101261>
- Rooney, E. (2016). The effects of sexual objectification on women's mental health. *Applied Psychology Opus*, 7, 33–37. https://wp.nyu.edu/steinhardt-appsych_opus/the-effects-of-sexual-objectification-on-womens-mental-health/